

# Diskusní příspěvky polských kolegů

## Nové možnosti a povinnosti učitele

Maria Jabłońska

Změny, které probíhají v současné teorii a praxi, jsou doprovázeny následujícími jevy:

- úpadkem všeobecného racionálního myšlení;
- rozvojem informací a informační explozí;
- ústupem zevšeobecňujícího způsobu myšlení ve prospěch objevování nejednoznačných nahodilých rozdílů.

Analýza literatury o změnách v osvětě umožňuje rozlišit mnoho okruhů, v nichž transformace nalézá odrazový můstek. Jsou to například:

- a) proměny v pedagogické teleologii,
- b) proměny v obsahu vzdělání,
- c) proměny v široce pojatých výchovných metodách.

Uvedené problémové okruhy otevírají i nové možnosti učitelů.

Ad a)

Novou osvětovou filozofii doprovázejí změny v oblasti teleologie. Paradigma *vědomosti – dovednosti – postoje* podleho přehodnocení. Dnes je na prvním místě vytváření podmínek pro volný vývoj osobnosti. Učitel má více možností spoluutvářet vhodný model vzdělávání. Není nucen řídit se standardními školními programy.

Ad b)

Nová role osvěty ve společenském životě vede také ke změnám v obsahu vzdělávání.<sup>1</sup> Změnily se proporce mezi předávanými znalostmi o minulosti, současnosti a budoucnosti. Nastala tendence k integraci a korelaci obsahu.<sup>2</sup> Věnuje se větší pozornost tak zvanému skrytému programu. Uvedené změny v obsahu vzdělávání umožňují:

- rezignaci na encyklopedičnost
- více svobody při integraci a korelaci obsahu
- vyřazení některých částí vědomostí
- využití alternativních způsobů prezentace vědomostí.

Ad c)

Tyto změny umožňují učitelům:

- využívat různých vzdělávacích a výchovných koncepcí
- vybírat ze širšího rejstříku metodických prostředků
- autorské spoluvtváření programů
- pracovat ve školství veřejném, privátním i církevním

Povinnosti učitele v kontextu společenských a kulturních změn jsou jiné. Je známo, že každá společenská změna s sebou přináší určité požadavky, má své následky a preferuje určité etické hodnoty. Tyto proměny nacházejí odraz nejenom ve společnosti, ale také v jedinci. Mění se žebříček hodnot. Některé pojmy získávají jiné emocionální zabarvení. K takovým pojmům patří „povinnost“.<sup>3</sup>

Povinnosti mají společenský charakter, sestaveny jsou podle místa a času, jsou určovány poměrem učitele k sobě, světu a lidem a vztahují se k pocitům a svědomí. Zdá se, že takto pojaté povinnosti můžeme pozorovat ve třech rovinách:

- a) povinnosti učitele vůči společnosti
- b) povinnosti učitele vůči jiným, vůči žáku
- c) povinnosti učitele vůči sobě

Pokud jde o povinnost učitele vůči společnosti, stále častěji se vracejí starší základní hodnoty, které byly utvářeny v průběhu let a jsou uznávány v různých kulturách: pravda, dobro a krása.

V době, kdy převahu získávají utilitární racionalizace, kdy se objevují nové koncepce dobra a zla, kdy pojem pravdy vzbuzuje kontraverzní otázky: existuje vůbec „pravda“ a „lež“ nebo spíše „současné“ a „minulé“<sup>4</sup>, kdy není zřetelná hranice mezi uměním, kdy je evidentní „fascinace“<sup>5</sup> zlem a ošklivostí, není jednoduché si vybrat. Současně jsou dosti významné tyto univerzální hodnoty: svoboda, demokracie, identita, občanství, integrace, tolerance.<sup>6</sup>

Vzrůstá také zájem o moderní problematiku společensko-občanské výchovy. Je kladeno mnoho otázek týkajících se národní totožnosti. Vize občana Evropy<sup>7</sup> a občana světa<sup>8</sup>. Integrovaní procesy vytváření nového mezinárodního porozumění nacházejí odraz v mnoha osvětových hnutích.

Jednou z nejdůležitějších oblastí výchovné transformace, teorie a praxe, jsou vztahy mezi učitelem a žákem. Druhou hlavní pedagogickou kategorií, která naznačuje povinnost učitele, je dialog.

Dialog chápáný jako současná forma komunikace mezi „neúplným člověkem“ a „nehotovým světem“ v nacházení cest vzájemného porozumění<sup>9</sup> a jako metoda výchovy směřující mimo jiné k demokracii společenských vztahů a k větší toleranci k rozdílným.<sup>10</sup>

Všechny pedagogické teorie mají vztah k učiteli, vymezují jeho místo a funkci ve výchovném systému. Osobnost učitele, jeho příprava k povolání, jeho autorita a morální postoj hrají velmi důležitou roli v procesu vzdělávání a výchovy. Zvláště důležitou oblastí je otázka profesní etiky učitele. Je nejčastěji kladena v době politických proměn. Doba transformace určuje učiteli novou roli, která obsahuje nejen pedagogické vědomí<sup>11</sup>, ale rovněž společenské a politické vědomí<sup>12</sup>.

Nejdůležitější povinností učitele vůči sobě samému je:

- rozšíření, prohloubení objektivizace vědomí;
- poznávání sebe sama, svých tvůrčích možností, slabých a silných stránek seberealizace;
- vývoj kompetencí majících vztah k povolání zásluhou zvyšování kvalifikace a sebevzdělávání;
- obohacování společenských, kulturních a výchovných zkušeností;
- povznesení úrovně vlastního života, která vzniká díky „vytrvalému hledání nových forem řešení životních problémů a nespokojenosti s dosavadními zvyklostmi“<sup>13</sup>.

Rozsah, síla a jakost realizace uvedených povinností učitele vůči sobě jsou zajištěny určitou spoustou faktorů, které jsou mimo učitele. Více je však třeba zdůraznit, že vše to je závislé především na vlastním chtění.

## Prameny

- [1] T. Lewowicki. *Przemiany oświaty ... op. cit.* s. 14–15.
- [2] W. Łukaszewski. *Szansy rozwoju osobowości.* Warszawa 1984.
- [3] J. Rutkowiak, M. Szczepaska-Pustkowska. *Polityczność a upolitycznianie wychowania.* w: *Odmiany myślenia o edukacji.* J. Rutkowiak (red.) Kraków 1995, s. 222.
- [4] A. C. Leszyzyński. *Sacrum a wychowanie.* w: *Odmiany myślenia o edukacji op. cit.* s. 256.

- [5] M. Golaszewska. Fascynacje złem. Eseje z teorii wartości. Kraków 1994.
- [6] D. Bell. Kulturowe sprzeczności kapitalizmu. op. cit.
- [7] J. Gajda. Europejskość jako podstawowa kategoria w edukacji nauczycieli. w: Transformacja w edukacji ... op. cit. s. 241.
- [8] K. Ferencz. Dziecko jako nowy obywatel w świetle prac VIII. kongresu E.L.R.A. Czas wolny a nowe obywatelstwo. w: Transformacja w edukacji... op. cit. s. 247.
- [9] M. Bachtin. problemy poetyki Dostojewskiego. Warszawa 1970
- [10] R. Miller Dialog dziecięcej publiczności z teatrem. w: Sztuka dla dzieci szkolnych. M. Tyszkowa (red.) Warszawa-Poznań 1979.
- [11] J. Rutkowiak. Edukacyjna świadomość nauczycieli, intelektualizacja pracy nauczycielskiej jako wyzwanie czasu transformacji. w: Odmiany myślenia o edukacji... op. cit. s. 285
- [12] J. Rutkowiak, M. Szczepska-Pustkowska. Polityczność a upolitycznianie wychowania, op. cit.
- [13] M. Kulczycki. Działalność człowieka — aspekty przedmiotowe i podmiotowe. Wrocław 1985.

*Přeložila Lucyna Sasiadek*

## Role učitele v procesu kulturní výchovy

**Krystyna Ferencz**

Kultura je pro člověka světem stejně skutečným jako hmotné prostředí, jako poznávání zákonitostí přírody. Znalosti o materiálním světě dovolují jednotlivci i skupině rozšiřovat rozsah svého působení na stále nové oblasti přírody. Symbolická kultura dovoluje člověku prohloubit svůj svět prožitků, navázat kontakty mezi jednotlivci i skupinami — rozšířit prostor společenských kontaktů. Poznání světa přírody je lidským poznáním, sloučí-li se zároveň s duchovním světem člověka. Člověk svět poznává a mění ho, ale dělá to tak, aby v tomto světě byl a mohl být mezi jinými lidmi, aby si navzájem rozuměli a potřebovali se.

Kultura znamená akceptování souvislostí mezi morálními hodnotami a prací, uznávání vzorů a rolí, které tvoří společné celky. Bezpochyby je kultura nejvyšším lidským činitelem vedoucím k seskupování se. Vyvolává v člověku také pocit sounáležitosti s těmi, kteří byli před ním i s těmi, kteří přijdou po něm. Individuální společenské vědomí, které se projevuje v uvědomování si své identity, potřebuje stejně silně „kořeny“ (neboli pocit příslušnosti k nějaké skupině), jakož i „větve“ (čili představu o směru rozvoje příštích generací). Pocit trvání v čase, v přítomnosti a v budoucnos-